

DATUL OILOR DIN ȚARA HĂTEGULUI ÎN VEACUL AL XV-LEA ȘI LA ÎNCEPUTUL VEACULUI AL XVI-LEA

IOAN AUREL POP

Datul oilor (*quinquagesima ovium*), cu toate variantele sale de nume sub care apare în documente, se înscrie în lungul șir de obligații caracteristice lumii medievale în regatul Ungariei. Inițial, *quinquagesima* era o obligație în natură și consta în mod obișnuit din perceperea unei oi cu miel din cincizeci de oi, de unde și denumirea păstrată de izvoare. Beneficiarul acestei dări era la origine exclusiv suveranul maghiar, fapt care înscrie această obligație între veniturile regale, deosebite de cele ale nobilimii laice și ecclastice. Cincizecimea se da cu regularitate, la cicluri fixe între Paști și Rusalii, în timpul pregătirii turmelor pentru vărat¹. Documentele îi pomenește uneori și pe strîngătorii datului oilor, numiți *quinquagesimatores*. Important este faptul că datul oilor era pretins numai românilor, fiind o dare specific românească și anume a acelor români care se indeletniceau în mod deosebit cu creșterea oilor². De aceea, această dare e consemnată adesea documentar sub forma de *quinquagesima Valachorum*. Și pentru că majoritatea românilor din Ungaria trăiau grupați în Transilvania, cincizecimea oilor apare ca dare specifică a Transilvaniei, așa cum *mardurina* sau *murturina* (darea pieilor de jder) e caracteristică Slavoniei³. De altfel, izvoarele relevă în chip explicit acest lucru. Astfel, în 1439, regele Albert hotărăște să se ia *lucrum camerae* obișnuit din Ungaria, *quinquagesima* obișnuită din Transilvania și *mardurina* obișnuită din Slavonia după vechiul obicei, adică așa cum se lăua acesta și pe vremea regelui Ludovic I⁴. Hotărîrea este întărită în 1492: să se perceapă *lucrum camerae* din Ungaria, cincizecimea din Transilvania și *mardurina* din Slavonia după felul obișnuit *an antiquo*, în timpul regilor Sigismund de Luxemburg și Albert⁵. Dar situația social-economică și administrativ-juridică a Transilvaniei face ca și în cadrul ei să existe mai multe situații legate de perceperea datului oilor. Astfel, darea se

1. St. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ediția a II-a, Cluj, 1972, p. 414, nota nr. 355.
2. Z. Păclișanu, *Quinquagesima Valachorum*, în „Cultura creștină”, 1920, an. IX, nr. 3, p. 86; Al. Doboș, *Datul oilor (Quinquagesima ovium). Un capitol din istoria economică a românilor din Transilvania*, București, 1937, p. 4; D. Prodan, *Iobagia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I, București, 1967, p. 289; I. Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente*, București, 1973, p. LVI.
3. Al. Doboș, op. cit., p. 13, 50.
4. Hurmuzaki-Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, partea a 2-a, București, 1890, p. 656–657 (in continuare Hurmuzaki).
5. *Corpus Juris Hungarici*, vol. I (1000–1526), Budapesta, 1899, p. 496.

preleva, de regulă, de la români supuși (iobagi) pe domeniile nobiliare laice și bisericești și de la cei de pe domeniile cetăților. Prin urmare, români de pe *fundus regius*, nefiind iobagi și având aceleasi drepturi și sarcini ca sașii, nu trebuiau s-o plătească⁶. De altfel, regele Vladislav II, în 1493, arată clar că români de pe „pămîntul crăiesc” erau scutiți de a plăti cincizecimea, scutire pe care o recunoscuse cu mulți ani înainte și Matia Corvinul⁷. De asemenea, și preoții erau scutiți de plata datului oilor⁸.

Toate cele prezentate mai sus reflectă situația ideală, statornicită în norme generale și inițiale, dar sub aspect real, faptele îmbracă o varietate de forme, din care multe reprezintă excepții de la regulă. Cea dintă cauză a acestei situații este chiar evoluția societății între secolele XIII (de cind avem primele mărturii documentare despre datul oilor în Transilvania) și XVI la început (cind se oprește cercetarea noastră). Or, evoluția, în orice domeniu, înseamnă și schimbare, adaptare, innoire etc. În general, toate datele inițiale obișnuite în problema cincizecimii oilor s-au schimbat de-a lungul timpului, cu excepția uneia: darea a râmas exclusiv românească, a fost pretinsă numai românilor și a râmas o obligație specifică a Transilvaniei, marcând prin însăși existența sa, prin cuantum și răspindire caracterul etnic predominant al voievodatului și apoi al principatului. Datele originare ale problemei au evoluat însă în mai multe direcții: pretinsă la început în natură, darea se va răscumpăra cu bani, chiar dacă se colecta în natură, se vindea cel mai adesea pe loc. Uneori o răscumpărau tocmai stăpinii iobagilor⁹. În ceea ce privește cuantumul oilor lucrurile sint destul de neclare înainte de veacul al XVI-lea, dar este cert că regula de a da din 50 de oi o oaie cu miel (și o mioară adesea) nu s-a aplicat peste tot întocmai. De asemenea, în ciuda tradiției, darea aceasta nu s-a percepuit numai din oi; sub numele de *quinquagesima* s-au prelevat în unele locuri și porci, stupi¹⁰ etc. Nici beneficiarul acestei importante obligații n-a râmas exclusiv regele; încă din veacul XIII se știe că o parte din ea (anume o zecime) revinea oficial arhiepiscopului de Strigoniu¹¹. Dar nobili, însărcinați la început cu stringerea dării, uzurpau de multe ori și din partea arhiepiscopului și din cea regală. Cu vremea, nobili laici și eclesiastici puteau beneficia și legal de cincizecime prin dăruirile făcute de suveran sau prin arendări¹². Ajunsă pe mîini feudale, *quinquagesima* avea să se apropie treptat de alte daturi sau de dijme¹³. Pe aceeași linie a excepțiilor de la regulă se înscrie și perceperea datului oilor în unele sate românești de pe *fundus regius*. Cauza este fie abuzul funcționarilor sași, fie preferința unor locuitori de a plăti *quinquagesima* în locul contribuției la darea Sf. Martin¹⁴. Cnezii au fost probabil la in-

6. Al. Doboș, *op. cit.*, p. 72–81 (capitolul *Quinquagesima pe pămîntul crăiesc*).

7. *Ibidem*, p. 72–73.

8. Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 90.

9. D. Prodan, *op. cit.*, p. 73.

10. Al. Doboș, *op. cit.*, p. 22–25.

11. *Ibidem*, p. 35.

12. *Ibidem*, p. 37–44.

13. D. Prodan, *op. cit.*, p. 289.

14. Al. Doboș, *op. cit.*, p. 73–74.

ceput scutiți de datul oilor (deși e posibil ca înainte de stăpinirea străină să fi perceput ei însăși darca, pentru sine ori pentru alții stăpini vremelni) ca și preotii, dar, cu vremea, vor da și ei în contul acestei obligații sume mici de bani, piei, cașuri, lînă sau produse din lînă, atunci cînd nu li se pretindea darea integral¹⁵.

Datele bine circumscrise legate de comitatul Hunedoara și de districtul Hațeg în special, în problema datului oilor, lipsesc aproape cu desăvîrsire înainte de veacul XV. Explicația în ce privește Țara Hațegului este ușor de găsit: o lume cnezială puternică și compactă, rezistentă la imixtiunile din afară, aflată în raporturi tradiționale cu statul sud carpatic a fost capabilă vreme îndelungată să împiedice stăpinirea străină directă și, mai tîrziu, să mențină în multe privințe, la nivelul superficial¹⁶. De aceea, după o pomenire indirectă în diploma ioanită, prin care venitul Țării Hațegului rămîne în întregime regelui⁷¹, nefiind dăruit nici măcar parțial amintișilor cavaleri, cum s-a întîmplat cu veniturile altor țări românești, *quinquagesima* în Hațeg mai apare în chip explicit și concret abia la începutul veacului XV. În acest veac însă, datul oilor e adesea pomenit în raport cu Țara Hațegului, fiindcă ea se menținuse, ca și Maramureșul, aproape integral românească și fiindcă nobilimea era în evasitotalitate de origine cnezială. Astfel, în 1404, voievozii Transilvaniei, Ioan Tamăsi și Iacob Lackfi, scutesc pe nobilii Mușină (*Musyna*) și Ioan, fii cneazului Stoian de Lunca Cernii (*Nyres*) de plata unor obligații cum erau *censum kenezyatus ipsorum* („censul cnezatului lor”), datorat cetății Hațegului, *datium argenti și quinkuagesimam*, care trebuiau date regelui, după obiceiul celorlalți cnezi (*more ceterorum kenezyorum*), pentru posesiunea Răchitova (*Rekethye*) și porțiunea din Densuș¹⁸. Documentul relevă o scutire de cincizecimă în familia unor cnezi innobilați. Scutirea, precizată clar pentru moșiiile pomenite, poate să însemne indirect o dăruire, adică rămînerea respectivelor obligații pe seama nobililor Mușină și Ioan, în locul perceperei lor de către rege, respectiv cetățea Hațegului. Situația reflectată în document nu indică obligația directă a cnezilor de a plăti datul oilor și celelalte obligații. Expresia *more ceterorum kenezyorum* trebuie înțeleasă în sensul că acești cnezi, stăpînitori de moșii, percepeau respectivele obligații de la supușii lor direcți pentru rege și alți beneficiari. Innobilarea întărește statutul de stăpîni feudali al cnezilor după normele de tip apusean, iar scutirea îi reduce pe aceștia în situația de a fi iarăși singurii beneficiari ai obligațiilor datorate de supușii moșilor Răchitova și Densuș.

O scutire cu originea tot în 1404, de pe vremea acelorași voievozi,

15. *Ibidem*, p. 58–59.

16. Despre Țara Hațegului, înainte de veacul al XVI-lea, vezi M. Holban, *Deposedări și judecăți în Hațeg pe vremea Angevinilor* în „Studii. Revista de istorie”, 1960, XIII, nr. 5; R. Popa, *Structures socio-politiques roumaines au sud de la Transylvanie aux commentements du Moyen Age*, în „Revue roumaine d’histoire”, 1975, XIV, nr. 2; Ioan A. Pop. *Mărturii documentare privind adunările cneziale ca instituții românești din Transilvania în veacurile XIV–XV*, în „Revista de istorie”, 1981, tom. 34, nr. 11 și.

17. *Documenta Romanae Historica*, D. Relații între Țările Române, vol. I (1222–1456), București, 1977, p. 22, 25.

18. Mályusz E., *Zsigmondkori oklevélkötések*, vol. II, partea 1, Budapest, 1956, p. 344, nr. 2933 (regest). Transumpt în actul lui Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, dat la Tîrnavaia, în 25 august 1404 și aflat în Arhivele Naț. Maghiare, arh. fam. Mara, Dl. 74659.

Ioan Tamăsi și Iacob Lackfy, e cuprinsă într-un document dat la Hațeg, în 13 martie 1428, de către voievodul Transilvaniei, Ladislau Csáki¹⁹. Prin acest document, Ladislau Csáki recunoaște scutirea lui Dionisie, fiul lui Stanciu (*Stanchul*) și a lui Berivoi (*Berwoy*), fiul lui Tatul (Thathul), de censul cnezial pentru o treime din cnezatul Ostrov (*Ostrow*). Actul subliniază că scutirea s-a făcut prin exceptarea *quinquagesimei*. Beneficiarii acestei înlesniri din 1404²⁰, reflectăți atunci grafic destul de prolix, poate printr-o greșală a scribului din 1428 („pro fidelibus et gratuitis serviciis providi viri Sthanchul et filiorum Tatul, keneziorum de Ostrow“) vor mai pretinde și vor obține între timp și alte două confirmări, una emisă la Deva în 27 septembrie 1412 de voievodul Știbor, cealaltă tot la Deva în 7 iunie 1416 de voievodul Nicolae Csáki. Toate aceste documente (din 1404, 1412 și 1416) sănt cuprinse în actul cadru din 1428. Prin ele deci, în ciuda scutirii de censul cnezial, familia din Ostrov trebuie să asigure mai departe datul oilor în contul suveranului. Această obligație trebuie să fie apăsat destul de greu pe umerii plătitorilor săi direcți, din moment ce țărani răsculați la Bobîlna în 1437 au cerut regelui usurarea ei²¹. Ușurarea ar fi însemnat desigur micșorarea pentru țărani în raport cu scuturile, care, cel mai adesea, marcau trecerea cincizecimii de pe seama regelui pe seama stăpinilor de pămînt. Numeroasele scutiri de la începutul veacului XV au însemnat tot atîtea avantaje în contul cnezilor și ele trebuie încadrate în politica de centralizare a regelui Sigismund de Luxemburg, care, mai ales după răzvrătirea marii nobiliimi maghiare din 1403, se va sprijini pe orășenime, mica nobilime, cnezi etc.²². Cnezii căutau asemenea protecție pentru a contracara tendințele marii nobiliimi de usurpare a vechilor lor drepturi (după *ius cadachicum* și *ius keneziale*) de stăpinire asupra satelor, pentru recunoașterea lor prin acte scrise ca stăpini în cnezatele lor și, mai tîrziu, pentru accederea la statutul nobiliar. De asemenea, o putere centrală statonnică putea asigura și o apărare eficace împotriva pericolului turcesc, care amenința tot mai serios părțile sudice ale voievodatului. În schimbul atitudinii promonarhice, cnezii s-au bucurat de multe din avantajele pe care le așteptau, între ele aflindu-se desigur și scutirea satelor lor de datul oilor. Relația pare să fie destul de directă dacă observăm că în anul imediat următor înfringerii răzvrătirii baronilor (din 1403) — cînd regele s-a sprijinit concret și pe cnezii hațegului²³ — mai multe acte vin să scutească de obligații pe unii din acești cnezi.

În seria acestor scutiri, alături de moșiiile Răchitova, Densuș, Ostrov, poate fi așezată și posesiunea Rîu de Mori a familiei Cîndea, din moment ce la 1436 (tot în vremea domniei lui Sigismund de Luxemburg), voievozii

19. Biblioteca Centrală Universitară, Cluj-Napoca, colecții speciale, colecția Mike Imre, ms. nr. 63.

20. Regest in Mányusz E., op. cit., p. 364, nr. 3098.

21. D. Prodan, op. cit., p. 4–5.

22. K.G. Gündisch, *Cnezii români din Transilvania și politica de centralizare a regelui Sigismund de Luxemburg*, în vol. „Ștefan Meteș la 85 de ani“, Cluj-Napoca, 1977, p. 235.

23. Ibidem.

Transilvaniei, Ladislau Csáki și Iacob Lackfi²⁴, confirmă o mai veche scutire de *quinquagesima*, legată de această din urmă stăpinire²⁵.

În 1447, Iancu de Hunedoara, guvernatorul Ungariei, care a găsit și el în cnezimea și nobilimea românească un important sprijin²⁶, scutește pe Barbu Lelu (*Barb Leel*) de Riu Bărbat de plata datului oilor pentru satul respectiv²⁷. La 1451, același Iancu de Hunedoara lasă nobilului Ioan Cindea din Riu de Mori și fiilor săi, Ladislau și Cindreș, toate veniturile din cincizecime datorate regelui, voievodului Transilvaniei și arhiepiscopului de Strigoni de pe moșii sau părțile de moșie din Riu de Mori, Unciuc, Sinpetru, Galați și Rea²⁸. Precum se vede, pentru Riu de Mori este confirmată din 1436. Arhiepiscopul de Strigoni avea dreptul la a zecea parte din datul oilor încă din 1263, de pe vremea regelui Bela al IV-lea²⁹.

Numerosoasele dăruiri, arendări și usurpări de cincizecime și de alte venituri regale (la 1446, arhiepiscopul de Strigoni se plingea de desele usurpări ,de greutățile făcute de nobili *quinquagesimitorilor* și amenința excomunicarea³⁰) au făcut ca în 1458 să se hotărască redarea în mîinile suveranului a tuturor veniturilor — inclusiv a datului oilor — ce țineau din vechime de coroana regală și care au fost instrăinate pe nedrept după moartea regelui Albert³¹, adică după 1439. Măsura s-a dovedit superfluă, neeficace, fiindcă peste trei ani, adică în 1461, s-a făcut cea mai însemnată arendă de cincizecime cunoscută pînă atunci ; măsura a fost luată de regele Matia Corvinul în beneficiul nobililor Ioan și Sebastian de Rozgony, care au primit dreptul de a stringe darea din șase comitate transilvăneni, anume : Alba, Tîrnava, Turda, Cluj, Dăbica și Solnocul Interior³². Un singur comitat lipsește din acest sir — comitatul Hunedoara (cu Țara Hațegului), păstrat probabil pe seama regelui, deoarece de aici se incasau cele mai mari venituri din *quinquagesima*³³, (chiar dacă o parte din ele erau și aici dăruite stăpinilor locali). De asemenea, la numai un an de la măsurile restrictive din 1458, regele Matia scutește iarăși, pe același Ioan Cindea de Riu de Mori și pe fiii săi, Ladislau și Ioan Cindreș, de plata cincizecimii³⁴. Scutirea este confirmată în 1464 pentru Ioan Cindreș de Riu de Mori³⁵. Sirul numeros de avantaje pe seama datului oilor și pe seama altor obligații acordate Cindeștilor de

24. În 1436 Iacob Lackfi nu mai era volevod al Transilvaniei, în locul său aflindu-se după 20 aprilie 1436, Petru Cseh. cf. *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. I, București, 1956, p. 504.

25. Originalul s-a aflat în vechea arhivă a familiei Kendeffy, nr. 102. Regest la Arh. statului Cluj-Napoca, în Inventarul arhivei fam. Kendeffy, fond Kendeffy, pachet nr. 2.

26. Vezi St. Pascu, *Roul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în „Studii și cercetări de istorie”, 1957, VIII, nr. 1—4.

27. Originalul în vechea arhivă Kendeffy, nr. 68, Regest la Arh. st. Cluj-Napoca, inventar arh. fam. Kendeffy, fond Kendeffy, pachet nr. 2.

28. Sólyom-Fékete F., *Vázlatok*, în „A Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve”, 1884, vol. II, p. 35—36 ; Hurmuzaki, II/2, București, 1891, p. 8—9.

29. Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 92.

30. Al. Doboș, *op. cit.*, p. 35.

31. D. Prodan, *op. cit.*, p. 73.

32. Z. Păclișanu, *Un registru al quinquagesimei din 1461*, în vol. „Fratii Alexandru și Ion Lapedatu la împlinirea vîrstei de 60 de ani”, București, 1936, p. 595—603.

33. Al. Doboș, *op. cit.*, p. 42.

34. Originalul în vechea arhivă Kendeffy, nr. 61. Regest la Arh. st. Cluj-Napoca, inventar, arh. fam. Kendeffy, fond Kendeffy, pachet nr. 2.

35. Idem, nr. 69. Regest.

voievozi și suveranii de-a lungul veacului al XV-lea probează statutul preeminent de cea mai puternică familie nobiliară (de origine cnezială) deținut de aceștia în epocă în Tara Hațegului, Dar, cum s-a văzut și mai sus, nu numai Cindeștii s-au bucurat de asemenea bunăvointă regală. În 1466 tot Matia Corvinul, luând în considerare fidelitatea și credincioasele servicii făcute de nobilii Ladislau și Sandrin de Cincis (*Cholnok*), de Dan și Ioan, tot de Cincis, de Nicolae *Supra* de Lingina (*Lengene*) și de Dragotă, Mihai și Dumitru de Silvaș (*Zylvasi*) — frați condivizionali cu amintiții Ladislau și Sandrin — le dăruiește cincizecimea regală pentru posesiunile și părțile de posesiune Cincis, Silvaș de Sus și Lingina.³⁶

Cea mai importantă scutire de cincizecime în Tara Hațegului s-a petrecut însă la 1494, în vremea regelui Vladislav al II-lea. Acesta, la cererea tuturor nobilor și românilor din districtul Hațeg (*pro parte universorum nobilium et Walachorum districtus Haczak*), ținind seamă de credință și serviciile lor în apărarea regatului contra turcilor (...*defensionem huius regni contra Thurcos*), ii scutește pe aceștia de plata celor două sute de oi (*ducentas oves*) datorate în chip de cincizecime, cu condiția ca totuși respectivii să presteze mai departe, după vechiul obicei, cele șaizeci de mărci de argint (*illas sexaginta marcas argenti*), pe care le datorau fiscului regal tot în contul datului oilor. Drept urmare, suveranul poruncește ferm voievozilor, vicevozilor și perceptorilor de *quinquagesimă* ca de atunci înainte să nu ceară și să nu strîngă de la nobilii și români districtului Hațeg mai mult decât cele șaizeci de mărci în locul cincizecimii (*non amplius quam predictas sexaginta marcas argenti exigere et extorquere*).³⁷ Faptul că aşa s-a întimplat e dovedit de un alt izvor contemporan și anume de registrul despre veniturile regale pe anul 1494, făcut de Sigismund, episcop de Vác, de unde rezultă că cele șaizeci de mărci de argint erau răscumpărate de hațegani cu 330 de florini : „It. pertinentia Harthrasz [Hațeg — n.n.] loco quinquagesima tenentur dare marcas argenti sexaginta loco cuius vel redemptionis argenti dederunt fl. 330”.³⁸ Documentul emis de regele Vladislav, la 1494, are o semnificație aparte. Elaborat la cererea *universorum nobilium et Walachorum districtus Haczak*, el mărturisește din acest punct de vedere ecouri tîrzii ale tradiționalei comunități cneziale, concretizată în adunări ale cnezilor atât de active, pînă la începutul veacului al XV-lea, în Tara Hațegului.³⁹ Puternicii cnezi de odinioară deveniseră însă în mare parte nobili, iar comunitatea activă și statornică de altădată se transformase în acord cu tiparele feudale de model apusean. De asemenea, documentul este o dovadă a seriosului efort antiotoman în care s-au angajat cnezimea și nobilimea românească de-a lungul secolului al XV-lea, mai ales în timpul

36. Kemény J., *Appendix Diplomatarii Transylvaniei*, vol. 6 (1450—1474), f. 168 r. (vol. manuscris se află la Bibl. Acad. R.S.R., Cluj-Napoca, cota provizorie A 136); *Hurmuzaki*, II/2, p. 170.

37. Sólyom—Fekete F., op. cit., p. 36—37; *Hurmuzaki*, II/2, p. 358; Orig. în vechea arh. Keneddy, nr. 120. Regest.

38. Al. Dobosí, op. cit., p. 44—45.

39. Ioan A. Pop, op. cit., passim.

expedițiilor turcești din 1420, 1433, din epoca lui Iancu de Hunedoara⁴⁰ etc. Regele face scutirea de *quinquagesimă* pentru un motiv clar exprimat: „apărarea acestui regat împotriva turcilor” apărare asigurată și de „nobili și români din districtul Hațeg”. În al treilea rînd, beneficiarii actului, în ciuda disocierii făcute între nobili și români, erau, conform ultimelor cercetări, aproape în exclusivitate români sau de origine românească. Se știe astăzi cu certitudine că, pînă în finalul veacului al XV-lea, nobilimea hațegană era în majoritate covîrșitoare de sorginte românească, în pofida numeroaselor încercări de imixtiune ale străinilor⁴¹. Disocierea se face desigur în ideea calității de *natio* medievală, pe care nobilii, alături de fruntași săși și secui, o aveau în acea vreme. Din punct de vedere strict formal și fără semnificație pe planul realității, documentul îi asimilează în bloc pe români hațegani statutului social al nobililor, cel puțin în problema scutirii de datul oilor. Tot sub aspect formal, căci în realitate lucrurile sint greu de surprins, actul conține o adevărată scutire de cincizecime, aceasta nefiind dăruită nobililor din moment ce nici români nenobili nu o mai plătesc⁴².

Inceputul secolului al XVI-lea oferă date mai bogate și mai precise în problema aflată în atenție. De pildă, se știe că în 1517 toată *quinquagesima* districtului Hațeg valora 286 de florini, iar darea feței de masă (*pecunia mensalis*), strînsă pentru hrana perceptorilor de cincizecime, era de 34 florini, suma totală ridicîndu-se la 320 de florini⁴³. Pe baza acestor date și a altora s-a putut calcula că în Hațeg se creșteau la început de veac XVI circa 39 000—40 000 de oi, număr deosebit de mare, dacă observăm că pe întreg domeniul Hunedoarei oilor nu depășeau aproximativ 60 000—65 000⁴⁴. În 1518 cincizecimea Hațegului a fost de 283 florini⁴⁵, probabil fără *pecunia mensalis*. Beneficiarul cincizecimii din districtul Hațeg în această vreme a devenit Gheorghe de Brandenburg⁴⁶, un mare feudal care preleva și datul oilor de pe pertinențele interioare ale domeniului Hunedoara. Tot pentru începutul veacului al XVI-lea se pot face unele estimări comparative. Pe domeniul Hunedoarei, *quinquagesima* era cea mai importantă obligație în natură⁴⁷; aprecierea era valabilă desigur și pentru districtul Hațegului. În total, pe întreaga Transilvanie, darea reprezenta cam două treimi din toate veniturile ordinare ale regelui prin anii 1523—1537, ridicîndu-se numeric la circa 18 000—20 000 florini⁴⁸. Suma de peste 300 de florini plătită de hațegani nu trebuie să surprindă prin quantumul său redus, dacă avem în vedere substanțiala scutire din 1494, care pare să fi rămas în continuare în vigoare, fiind recunoscută și după moartea lui Vladislav al II-lea.

40. Vezi, în acest sens, V. Pervain, *Lupta antotomană a țărilor române în anii 1419—1420*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie”, Cluj-Napoca, 1976, XIX; Fr. Pall, *Știri noi despre expedițiile turcești din Transilvania în 1438*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, 1958—1959, I-II; St. Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania...* Aceleași forte sociale, și-au adus contribuția și la victoria împotriva turcilor din 1479 (Cf. I. Hațegan, *Bătălia de pe Cimpul Piștili*, în „Apulum”, 1978, XVI).

41. Ioan A. Pop, *Încercări de imixtiune în Țara Hațegului în veacul al XV-lea* (sub tipar).

42. Al. Dobosî, op. cit., p. 42.

43. I. Pataki, op. cit., p. XLVIII, 27—28.

44. Ibidem, p. XLIX.

45. Ibidem, p. LVII, 42.

46. Pesty Fr., *Krassó vármegye története*, vol. III, Budapest, 1883, p. 499—500; Hurmuzaki, II/3, București, 1892, p. 187—188; Pataki, op. cit., p. LVII, 24—35.

47. I. Pataki, op. cit., p. LVI.

48. Al. Boboș, op. cit., p. 46—47, 49.

S-a conturat, credem, în lumina izvoarelor documentare existente și cunoscute, o imagine a situației datului oilor în Țara Hațegului în veacul al XV-lea și la începutul celui următor. Pomenirea cincizecimii probează perpetuarea străvechilor indeletniciri păstorești în această zonă sudică a Transilvaniei. Perceperea se făcea de la o populație numeroasă și compactă, formată în districtul Hațeg din supuși ai satelor cneziale la început, apoi din supuși (iobagi și cnezi decăzuți din vechile lor prerogative social-economice și politice) ai nobililor (și ei cu ascendență directă în cnezimea românească) și ai cetății Hațeg. Desele scutiri pe seama nobililor locali scot în evidență sprijinul acordat de aceștia unor suverani în politica de centralizare statală, pentru contracararea tendințelor de imixtiune a feudalilor străini în Țara Hațegului și pentru apărarea voievodatului și a moșilor lor în fața incursiunilor turcești. În sfîrșit, quantumul relativ ridicat al *quinquagesimei* și numărul mare de sate pomenite în legătură cu ea în Țara Hațegului stau mărturie, la fel ca în cazul întregului voievodat, pentru apartenența etnică românească a locuitorilor.

LA DONNÉE DES MOUTONS AU PAYS DE HATZEG AU XV-ÈME SIÈCLE ET AU DÉBUT DU XVI-ÈME SIÈCLE

R é s u m é

La donnée des moutons (*Quinquagesima ovium*) c'était au Moyen Âge la donne spécifique de la Transylvanie envers le roi hongrois, étant prélevée exclusivement des Roumains et prouvant, ainsi, le caractère ethnique roumain du voivodat et, plus tard, de la principauté. Le recouvrement de cette obligation (qui consistait, d'habitude, d'un mouton à agneau et d'une brebis de cinquante moutons) est démontrée par une longue file de documents pour le Pays de Hatzeg pendant tout le XV-ème siècle et au début du XVI-ème siècle. Tout le long du temps avaient lieu des dispenses, des dons, des affermages, des modifications de quantum, des abus en ce qui concerne la *quinquagesima*, une seule caractéristique restant toujours inchangée, nommément le recouvrement de la donnée exclusivement des Roumains. Cetee chose, corroborée aux autres dates reflétées par les documents, conduit vers quelques conclusions : la donnée des moutons était la plus importante obligation en nature du département (*district*) de Hatzeg au commencement du le XV-ème siècle et au début du XVI-ème siècle. Tout le long du temps avaient anciennes habitudes ou coutumes pastorales dans cette zone ; les fréquentes dispenses des *quinquagesima* sortent en évidence l'appui accordé par la noblesse locale (ayant ascendance totale et directe parmi les cnezés roumains hatzeganés) à quelques souveraines dans la politique de centralisation de l'État, pour contrecarrer les tendances d'immixtion des féodaux étrangers dans le Pays de Hatzeg et pour la défense du voivodat et de leurs domaines devant les incursions turques ; enfin, le quantum levé des données et le grand nombre de villages cités en liaison avec elles au Pays de Hatzeg sont des témoignages — comme en cas de tout le voivodat — pour l'appartenance ethnique majoritaire roumaine des habitants.